

توسعه همه جانبه محلی، خط مقدم پایداری و پیشرفت^۱

اسفندیار عباسی*

چکیده

توسعه همه جانبه محلی، الگویی آزموده در عصر ما برای مقاومت در برابر سیاست های نظام اقتصادی حاکم دنیاست، نظامی که علاوه بر ایجاد بحران های اقتصادی و زیست محیطی، مروج زیاده خواهی و اسراف نیز بوده است. این رویکرد نوین به توسعه، پیشرفت واقعی را در گرو تعریف مناسبی برای پیشرفت، مطابق با ارزش های فرهنگ بومی یک جامعه و مدون در شاخصی رسمی، برای پایش عملکرد آن جامعه، در جمیع جنبه های زندگی شهروندان و نه فقط در اقتصاد می داند. از سوی دیگر، این نگرش عدالت جو به توسعه، تعارض کنونی بین منافع مردم در جوامع محلی و اهداف ضد بشری نظام تجارت جهانی را نشانگر رسالت جهانیان در عصر حاضر برای برداشتن گام بعدی در سیر تکاملی تاریخ بشر، یعنی استقرار مردم سالاری جهانی می داند، چرا که نهادهای اقتصادی این نظام ظالمانه، یعنی شرکت های سهامی چندملیتی، بانک جهانی، صندوق بین المللی پول و سازمان تجارت جهانی، به هیچ سازمان منتخب مردم در جهان پاسخگو نیستند.

مقدمه

توسعه همه جانبه محلی، که در پنجاه سال اخیر به شکل «دهکده های سالم»^۲، «شهرهای در حال گذار»^۳ و دیگر جلوه های محلی سازی اقتصاد نمود یافته، نظر بسیاری از صاحب نظران و اندیشمندان

^۱ این مقاله حاصل پژوهش میدانی نگارنده در «دهکده سالم لس آنجلس» (۲۰۰۸-۲۰۰۴) است که برای اولین بار به مناسبت برگزاری سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۲۹ اردیبهشت و ۱ خرداد ۱۳۹۳ توسط سایت اطلاع رسانی «در خدمت اصلاح الگوی مصرف» منتشر شد. حقوق تصویر متعلق به سایت زیر است: www.somaeearth.com/2012/06/11/transition-towns-eco-villages

^۲ Ecovillages

برای اطلاع بیشتر در مورد مشخصات این روستاهای نوظهور که در متون با نام «جوامع سالم» نیز از آنها یاد شده است، بنگرید به: Gilman, 1991.

وب سایت «شبکه جهانی دهکده های سالم» <http://gen.ecovillage.org> و

www.eabbassi.ir/articlesandlinkspart_casestudies2.htm

^۳ Transition Towns ساکنین محله های سالم در شهرهای در حال گذار معتقدند که در رویارویی با گرانتز شدن انرژی در سال های آتی جوامع شهری باید قادر باشند از اتکای خود بر نفت ارزان به سرعت بکاهند و رسیدن به این هدف مستلزم محلی سازی اقتصاد در تامین غذا، کسب و کار، مسکن و غیره است. www.transitiontowns.org

توسعه را به خود جلب کرده است. این رویکرد متفاوت به پیشرفت دارای آموزه های ارزشمندی برای علاقمندان به تبیین الگوی بومی پیشرفت و اقتصاد مقاومتی^۴ است چرا که ایجاد مصونیت و قوام در برابر تلاطمات اقتصاد جهانی و نیز کاهش آسیب پذیری جوامع در رویارویی با تحلیل رفتن منابع طبیعی^۵ و مسایل مرتبط با تغییرات آب و هوایی،^۶ را محور چاره اندیشی و نوآوری های خود قرار داده است. نظریه پردازان و فعالان توسعه همه جانبه محلی با شناخت عمیقی که از الگوی غربی توسعه، موسوم به توسعه صنعتی، به دست آورده اند، الگویی کارآمد برای طراحی سیستم های اقتصادی مولد و خود کفا و در عین حال سازگار با ویژگی های بومی جوامع ارائه داده اند.

نکته قابل توجه دیگر توسعه محلی، توجه همزمان به، و اقدام همگام در، جمیع جنبه های زندگی بشر، یعنی اقتصاد، محیط زیست، جامعه و فرهنگ است. اندیشمندان این حوزه معتقدند که پرداختن به یک جنبه و غفلت از دیگر جنبه ها به نتیجه مطلوب نمی انجامد. از این رو است که ایشان تدوین شاخص جامع تری که بتواند جایگزین «تولید ناخالص داخلی»،^۷ که فقط تراکنش های مالی در جامعه را در برمی گیرد، را الزامی می دانند.

www.eabbassi.ir

علاوه بر رویکرد جامع بالا، ویژگی دیگر توسعه محلی، توجه به اندازه شناسی و عدالت است. به این معنی که برنامه ریزی های یک جامعه می باید با توجه به «مقیاس انسانی» انجام گیرد. بهره گیری انسان از منابع طبیعی کره زمین باید به نحوی باشد که پاسخگوی نیازهای اساسی او باشد ولی توجهی برای بهره کشی ناپایدار از منابع طبیعی سرزمین خود یا توسل به سیاست های استعماری و اعمال زور نسبت به جوامع دیگر برای دستیابی به منابع طبیعی آنها قرار نگیرد.

توسعه در مقیاس انسانی همچنین یعنی ایجاد ارتباط و تعامل صمیمی تر بین همسایگان در یک روستا یا محله شهری، برای مشارکت در تامین نیازهای اساسی و پاسداری از طبیعت اطراف خود.

^۴ معادل انگلیسی این کلمه در متون مرتبط با توسعه همه جانبه محلی resilient است.

^۵ تعیین کننده ترین نمونه تحلیل رفتن منابع طبیعی، مورد نفت خام است. صاحب نظران، این پدیده که «اوج نفت» نام گرفته است را عامل اصلی بالا رفتن قیمت کلی کالاها به ویژه غذا و نیز دلیل اصلی تحرکات نظامی آمریکا و قدرت های اروپایی در خاورمیانه نفت خیز می دانند. برای اطلاع بیشتر به صفحه اینترنتی زیر نگاه کنید www.eabbassi.ir/articlesandlinkspart2apptech_po.htm

^۶ به لحاظ انباشت گازهای آلاینده ناشی از احتراق سوخت های فسیلی در جو، کره زمین گرم تر شده است. پدیده های ویرانگر جوی ناشی از تغییرات آب و هوایی گسترده، هزینه های هنگفتی بر اقتصاد جوامع تحمیل کرده است:

www.eabbassi.ir/articlesandlinkspart2apptech_gw.htm

^۷ Gross Domestic Product / GDP

اما این تمرکز محلی به معنی انزوا طلبی نیست کما اینکه فعالیت های بین المللی روستاهای سالم، به رغم دورافتادگی آنها، و مشارکت فکری و اجرایی اهالی محله های سالم شهری با مسئولان شهر خود، در عمل نشان داده است که توسعه محلی با طرح های توسعه ملی کاملاً قابل انطباق است.

رویکرد توسعه همه جانبه محلی، در شهر یا روستا، پیشرفته ترین الگوی توسعه است، به دو لحاظ: (۱) با محدودیت های جدی عصر ما که به علت تحلیل رفتن منابع طبیعی و تغییرات آب و هوایی به وجود آمده سازگار است و (۲) این مکتب فکری، مبلغ یک الگوی یکنواخت و انعطاف ناپذیر، مثل الگوی اقتصادی ناکام بلوک شرق یا نظام اقتصادی ظالمانه و مسرفانه جهان غرب نیست. به نظر می رسد که این حرکت فکری از تجارب تاریخی آموخته است که مردم هر سرزمین، با تکیه بر ارزش های فطری انسان مثل آزادی، عدالت، ناعدوستی، صلح و کمال جویی و همزمان رعایت شرایط خاص اقلیمی، جغرافیایی و فرهنگی بومی خود قادرند الگوی پیشرفت جامعه خویش را خود تبیین کنند، تا همزیستی مسالمت آمیز تمامی جوامع انسانی کره زمین در کنار هم محقق گردد.

در این نوشته، به اختصار، به معرفی اصول و برخی از تجارب رویکرد توسعه همه جانبه محلی در چهار جنبه ترقی جوامع بشری می پردازیم. به علت مبسوط بودن بحث، در منابع و پاورقی ها، خواننده به متون اینترنتی مفصل تر با منابع منتشر شده بیشتر، ارجاع داده می شود.

اقتصاد

صاحب نظران توسعه همه جانبه محلی، زیاده خواهی بشر را به عنوان عامل اصلی به وجود آمدن نابسامانی های اقتصادی و لطمات زیست محیطی کنونی می شناسند.^۸ زیاده خواهی بشر امروز برای دستیابی به قدرت و ثروت بیشتر در کالبد نهادهای اقتصادی نظام سلطه، یعنی شرکت های چند ملیتی^۹، بانک جهانی، صندوق بین المللی پول و سازمان تجارت جهانی، شرایطی به وجود آورده است که هر یک از نیازهای اساسی انسان به حلقه ای از زنجیر اسارت و وابستگی او به این نظام

^۸ Norberg-Hodge, 2010

^۹ multinational corporations فعالیت این شرکت ها به مرزهای یک کشور محدود نمی شود. این شرکت ها، از جمله شرکت های بزرگ خودروسازی، برای کاستن از هزینه های تولید و افزایش فروش، همواره به دنبال ورود به کشورهای دارای نیروی کار ارزان، مقررات زیست محیطی سست، منابع طبیعی و کانی دست نخورده و ارزان و جامعه مصرف کننده تاثیرپذیرند. بر اساس تجارب تاریخی، این شرکت های قدرتمند از هیچ تلاشی برای تغییر قوانین کشورها و یا براندازی دولت های مقاومت کننده در مسیر اهداف خود فروگذار نمی کنند.

Korten, 2001

بدل شده است. پیش از این، طی قرون متمادی، نیازهای اساسی مردم، مثل آب، غذا، انرژی و مسکن، در سطح محلی و عمدتاً برای تامین آسایش مردم محلی تامین می شد. اما با سیطره این نظام غیرعادلانه و به واسطه فعالیت شبکه ای عظیم متشکل از صنایع بزرگ، رسانه ها، مراجع دانشگاهی، بانک ها، سازمان های بین المللی، و مراکز پژوهشی دنیا، تولید نیازهای اساسی مردم به مکانی دور از محل زندگی آنها منتقل شده است. ثروت و قدرت این شبکه جهانی خودکامه ریشه در جایجایی بدون مرز کالا و پول دارد. جدول ۱ ویژگی های اقتصاد با محوریت توسعه محلی و اقتصاد مورد حمایت سرمایه داری جهانی را مقایسه می کند.

فعالان توسعه محلی نهادهای اقتصادی نظام سلطه را خودکامه می دانند چون به هیچ دولت یا سازمان منتخب مردم پاسخگو نیستند. گویی استبدادی که در قرن بیستم در کشورهای مختلف به دست نیروهای مردمی برچیده و با حکومت های مردم سالار جایگزین شد حالا در سطح بین المللی دست از آستین گسترده ترین امپراتوری تاریخ بشر در آورده است.^{۱۰} مسلماً این سؤال پیش می آید که چگونه ملت ها و دولت های مستقل، به اسارت وابستگی به تجارت جهانی تن داده اند؟ جواب را می باید در تفاوتی کلیدی بین نظام سلطه گر کنونی و نظام های استعمارگر گذشته جست: در گذشته شرکت های بزرگ، با حمایت دولت های استعماری، با زور یا فریب، از پادشاه یا دولت یک کشور ضعیف امتیاز دریافت می کردند. در بسیاری از موارد این امتیازها با مخالفت و مقاومت ملت ها روبرو می شد. اما امروزه شرکت های بزرگ با تغییری استراتژیک و با استفاده از «بازاریابی توده ای»^{۱۱}، مستقیماً بر افکار عمومی جمعیت های چند میلیاردی مصرف کننده تاثیر می گذارند و از این طریق در سیاستگذاری ها نفوذ می یابند. از سوی دیگر، با ترویج نظریه های اقتصادی زیرکانه ای چون «مزیت نسبی»^{۱۲}، تولیدکنندگان و سیاستگذاران را تشویق به اتخاذ سیاست های صادرات-محور و غفلت از تخصیص دادن منابع کافی به تولید داخلی نیازهای اساسی مردم می کنند.

^{۱۰} برای تحلیل کارشناسی این امپراتوری و پیشنهاداتی برای برنامه ریزی و سیاستگذاری در اقتصاد مقاومتی، نگاه کنید به:

www.neweconomics.org; <http://livingeconomiesforum.org>; Korten, 2006

^{۱۱} mass marketing در گذشته این اصطلاح صرفاً به مجموعه ای از تبلیغات تجاری برای فروش کالاهای صنعتی به توده های مردم گفته می شد. اما امروزه شرکت های بزرگ از روش های زیرکانه ای چون جعلیات علمی، آلودگی اطلاعاتی و تکنولوژی نهادسازی برای فروش هر چه گسترده تر کالاهای خود استفاده می کنند. برای توضیح بیشتر و مصادیقی از هر یک از این روش های تبلیغاتی فریبکارانه نگاه کنید به:

www.eabbassi.ir/deepresearchintro.htm

www.eabbassi.ir/localdevelopment_institutions.htm

^{۱۲} برای مطالعه بیشتر در مورد نظریه «مزیت نسبی» به مقاله «نادرستی مزیت نسبی در تجارت آزاد و بی اعتباری مفروضات آن» به آدرس www.eabbassi.ir/pdf/article_economics_compadvantageFletcher.pdf اینترنتی زیر نگاه کنید.

جدول ۱: مقایسه ویژگی‌های دو نظام اقتصادی^{۱۳}

ویژگی‌ها	اقتصاد مورد حمایت سرمایه داری جهانی	اقتصاد مبتنی بر توسعه محلی
انگیزه اصلی	دستیابی به ثروت و قدرت	تامین معیشت و آسایش مردم
فعالیت محوری	بکارگیری سرمایه‌ها برای تولید ثروت برای ثروتمندان	بکارگیری منابع موجود برای تامین نیازمندی‌های جامعه
اندازه بنگاه‌ها	خیلی بزرگ	کوچک و متوسط
هزینه‌ها	به بخش دولتی منتقل می‌شود (از طریق یارانه‌های مستقیم و غیر مستقیم، معافیت مالیاتی ...)	تولید کننده به عهده می‌گیرد
مالکیت	شرکت‌های سهامی که غالباً چند ملیتی اند	شخصی و محلی
تامین سرمایه	جهانی، که از طریق بورس‌های سهام در کشورهای مختلف به دست می‌آید.	محلی و ملی، که با تمهیدات هوشیارانه دولت از خروج آن از مرزها جلوگیری می‌شود.
هدف سرمایه‌گذاران	سود حداکثری	افزایش تولید مفید برای جامعه
نقش سود	هدف غایی	وسیله‌ای برای ادامه تولید
سنجش بهره‌وری	میزان سود به دست آمده به واحد پول	میزان کیفیت به دست آمده در سرمایه‌های زنده جامعه، یعنی منابع انسانی و طبیعی
ساز و کار هماهنگی و مدیریت	شرکت‌های بزرگ با برنامه ریزی و مدیریت متمرکز	بازارها و شبکه‌های تولیدی محلی
مشارکت و تعاون	تنها در مواردی صورت می‌گیرد که بازیگران بزرگ بخواهند با تئانی، از عامل رقابت، که اساساً بازار را تنظیم می‌کند، بگریزند.	بین مردم برای دستیابی به آنچه برای همگان سودمند است.
هدف از رقابت	از میدان به در کردن رقیب ناسازگار	محرکی برای بهره‌وری و نوآوری
نقش دولت	حمایت از انگیبا	پیشبرد اهداف انسانی
تجارت	آزاد و بدون نظارت	متعادل و عادلانه
سمت‌گیری سیاسی	دلار سالاری	مردم سالاری

از این روست که آحاد مردم و جوامع محلی، خط مقدم جبهه مقاومت در برابر نظام سلطه محسوب می‌شود. و اطلاع‌رسانی همزمان به مصرف‌کنندگان، تولیدکنندگان، نخبگان علمی، برنامه‌ریزان و سیاستگذاران کشورهای مستقل پیرامون ماهیت نظام سلطه و راهکارهای زیرکانه و اثرگذار آن بر آحاد مردم و جوامع محلی، از جمله گام‌های اولیه برای دستیابی به اقتصاد مقاومتی و پیشرفت مبتنی بر الگوی بومی پیشرفت است.

علاوه بر اطلاع‌رسانی، تقویت و محافظت از اقتصادهای محلی در برابر تحرکات نظام سلطه از طریق اتخاذ سیاست‌های اقتصادی مساعد، نظیر سه مورد زیر، نیز از سوی دولت‌ها ضروری است:^{۱۴} (۱) تسهیل اقدامات لازم برای جلوگیری از برون‌رفت نقدینگی مردم از جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند، (۲) محاسبه واقعی قیمت تمام‌شده کالاها و خدمات، با احتساب «هزینه‌های

^{۱۳} برای توضیح بیشتر در مورد هر یک از اقلام جدول، نگاه کنید به:

<http://neweconomyworkinggroup.org/visions/new-economy-story>

^{۱۴} برای دیگر نوآوری‌ها به منظور حمایت از توسعه محلی در برابر نظام سلطه نگاه کنید به: Spratt et al, 2010

خارجی»^{۱۵}، و ۳) تدوین شاخص های برتر توسعه به طوری که پیشرفت کشور فقط با در نظر گرفتن تراکنش های مالی سنجیده نشود.

برون رفت نقدینگی از جامعه محلی زیانبار است چون ایجاد فرصت های شغلی و دستیابی به خودکفایی اقتصادی نیازمند به سرمایه گذاری است. تا زمانی که جوامع، مقادیر عظیمی از سرمایه های خود را صرف خریداری کالاهای وارداتی کنند، عملاً به رکود اقتصادی جامعه خود، رونق اقتصادی در دیگر جوامع و تقویت نظام سلطه رای می دهند.

«هزینه های خارجی» به خرج هایی گفته می شود که معمولاً در ترازهای محاسباتی بنگاه ها وارد نمی شود. مثلاً کارخانه ای که ضایعات خود را با رهاسازی در جو، در رودخانه یا دریاچه یا در حفرة ای در زمین دفع می کند، هزینه های مرتبط با آلودگی طبیعت و بیماری هایی که بر نظام بهداشت و درمان جامعه تحمیل می کند را در محاسبه قیمت کالای خود دخالت نمی دهد. اینگونه آسیب ها به منابع طبیعی و انسانی یک سرزمین می باید به دقت رصد شود و هزینه آن متناسب با میزان تخلف شرکت مورد نظر از او اخذ گردد. مسلماً اینگونه حسابرسی عادلانه، توان رقابتی محصولاتی که بدون آسیب به طبیعت و لطمه به سلامت جامعه تولید می شود را در بازار بالا خواهد برد.^{۱۶}

در نظام سلطه، شاخص اصلی پیشرفت یک کشور «تولید ناخالص داخلی» است. این شاخص فقط تراکنش های مالی یک جامعه و میزان رشد اقتصادی آن را می سنجد. مسلماً این معیار برای تصمیم گیری سرمایه گذاران خارجی و نهادهای اقتصادی نظام سلطه سودمند و تعیین کننده است. اما برای کشورهایی که به دنبال الگویی جایگزین مبتنی بر ارزش های فرهنگی اند، این شاخص نا کارآمد و گمراه کننده است. مثلاً در تولید ناخالص داخلی، تمام تراکنش های مالی مربوط به بهداشت و درمان، مثل مراجعه به پزشک، دارو، عمل جراحی و غیره منعکس می شود در صورتی که رقم بالاتر در این مورد تحقیقاً نشانگر مریض تر شدن جامعه است و نه پیشرفت آن. اما در عین حال می بینیم

^{۱۵} Externalities توضیح بیشتر در ادامه متن.

^{۱۶} امروزه یارانه های مستقیم و غیر مستقیم و معافیت های مالیاتی برای بنگاه های بزرگ موجب نازل بودن قیمت های کالاهایی است که از مسافت های دور به بازارهای محلی می رسد، که نتیجتاً به ورشکستگی تولید کنندگان محلی و وابستگی بیشتر مردم به واردات انجامیده است.

که خدمات مادرانی که با تغذیه نوزادان با شیر خود سلامت جامعه را بیمه می کنند در شاخص تولید ناخالص داخلی جایی ندارد.^{۱۷}

محیط زیست: فناوری های مناسب برای کاهش نیاز به انرژی و حفظ سلامت محیط منابع فسیلی، چه به عنوان انرژی و چه مواد خام در صنعت، کالایی است که نظام سلطه از استخراج و تجارت آن سود و قدرت فراوان کسب کرده است. لذا حرکت به سوی اعتدال در مصرف انرژی و کالاهای ساخته شده از نفت، گاز و زغال سنگ برای رهایی از اسارت وابستگی ضروری است. روستاهای سالم جهان با استفاده گسترده از فناوری های مناسب و روش های نوآورانه قادر به کنار گذاشتن فناوری های پرمصرف (از لحاظ منابع فسیلی) مثل کشاورزی شیمیایی برای تولید غذا، فناوری خودرو برای حمل و نقل و استفاده افراطی از سیمان و آهن آلات ساختمانی در بنای مسکن شده اند.^{۱۸}

توضیح اینکه، فعالان توسعه محلی با انجام پژوهش مستقل^{۱۹} پی برده اند که آنچه کشاورزان جهان را مجبور به استفاده از کود و سموم شیمیایی می کند در واقع فناوری نامناسبی به نام بذر اصلاح شده است. با این آگاهی، ساکنان روستاهای سالم دنیا به تکثیر و احیای بذرهای پر بازده اصیل منطقه خود همت گمارده اند. ایشان عملاً دریافته اند که برخلاف آنچه از سوی «نهاد فراملیتی کشاورزی»^{۲۰} تبلیغ و ترویج می شود، بازده اقتصادی بذرهای بومی بیشتر از بذرهای اصلاح شده است. کشاورزان در این جوامع با استفاده از فناوری مناسب کشاورزی غیر شیمیایی ضمن افزایش کیفیت مواد غذایی مصرف کنندگان، محیط کشت و کار را برای خود و دیگر ساکنین این روستاها سالم تر کرده اند. احیای نهادهای مشارکتی پیشین، مثل زراعت خانوادگی و بازار روز^{۲۱}، و نیز طراحی نهادهای

^{۱۷} «شاخص سیاره شاد» در انگلستان و «شاخص واقعی پیشرفت» در آمریکا به عنوان جایگزین هایی برای تولید ناخالص داخلی پیشنهاد شده است. Cobb et al, 1999; Abdallah et al, 2009 برای شرح بیشتر در مورد نارسایی های «تولید ناخالص داخلی» به عنوان شاخصی برای سنجش پیشرفت جوامع، به مقالات «پیشرفت: تعریفی جدید، شاخصی نو» و «فراتر از تولید ناخالص داخلی» نگاه کنید.

www.eabbassi.ir/pdf/article_gdpalternatives.pdf

www.eabbassi.ir/pdf/article_economics_gdpwhatisitnef.pdf

^{۱۸} برای نمونه های بیشتر از بهره گیری از فناوری های مناسب به منظور کاستن از نیاز به منابع فسیلی، نگاه کنید به:

www.eabbassi.ir/articlesandlinkspart2apptech.htm

www.eabbassi.ir/independentresearchintro.htm

^{۱۹} برای توصیف «پژوهش مستقل» و ضرورت آن، نگاه کنید به:

^{۲۰} برای اطلاع بیشتر در مورد این نهاد تحمیلی و تاثیر آن بر سیاستگذاری و اقتصاد کشورها، نگاه کنید به:

www.eabbassi.ir/localdevelopmentplnplcy_transnataginst.htm

^{۲۱} farmers markets

اجتماعی جدید، مثل «تعاونی های کشت و مصرف»^{۲۲}، فرآیند تولید، بازاریابی و فروش محصولات مرغوب کشاورزی را در دهکده های سالم تسهیل کرده است.^{۲۳}

استقبال عموم مردم از اتومبیل، به رغم محیط مرگباری که این فناوری آلاینده در کلان شهرهای جهان به وجود آورده است، یکی از نمونه های شگرف موفقیت صنایع بزرگ جهان در بازاریابی توده ای است. نفوذ شرکت های بزرگ خودروسازی در حرفه شهرسازی، و القای تصویری فریبکارانه از آزادی و پیشرفت به مصرف کنندگان از طریق تبلیغات تجاری و تبلیغات نامحسوس از طریق فیلم های هالیوود از اجزای نافذ این بازاریابی موفق بوده است. از سوی دیگر، دغدغه ایجاد اشتغال، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، دولت ها را به حمایت از صنایع خودروسازی و فراهم کردن تسهیلات وام خودرو به منظور ایجاد تقاضای بیشتر در بازار داخلی تشویق کرده است. نتیجه اینکه، سیاستگذاران و مصرف کنندگان کشورهای ضعیف به ضرر محیط زیست و سلامت جامعه خود و به نفع صنایع بزرگ خودروسازی جهان، همگام شده اند.^{۲۴}

عدم آگاهی از دلایل ریشه ای ازدحام موتوری و آلودگی هوا، بحث پیرامون راه حل را به نوع سوخت، از رده خارج کردن خودروهای فرسوده و زوج و فرد کردن تردد اتومبیل ها منحرف کرده است. در صورتی که پژوهش مستقل نشان می دهد که طرح های جامع شهری فقط وقتی موفق اند که در آنها به جای تمرکز افراطی بر «جابجایی افراد و چیزها»^{۲۵} به «قابل دسترس کردن مقاصد»^{۲۶} بیشتر توجه شود.^{۲۷}

²² Community Supported Agriculture / CSA, <http://www.localharvest.org/csa>

^{۲۳} حذف آلاینده های شیمیایی از فرآیند تولید کشاورزی، به فعالان توسعه محلی در شهرها نیز فرصت داده که در درون شهرها کشاورزی کنند. با بهره برداری از فضای سبز در اماکن شهری مثل بوستان ها، مدارس، و دانشگاه ها و بام و دیوار و تراس خانه ها، مقدار بیشتری از غذای شهروندان به دست کشاورزان شهری تولید می شود و نتیجتاً از نیاز به انرژی در ذخیره سازی و حمل و نقل مواد غذایی کاسته می شود. اطلاع و منابع بیشتر در این مورد: www.eabbassi.ir/articlesandlinkspart2apptech_energy_edu_foodforall.htm

^{۲۴} برای منابع منتشر شده در مورد نفوذ صنایع خودروسازی و نفتی بزرگ جهان در شکل گیری شهرهای جهان نگاه کنید به: www.eabbassi.ir/articlesandlinkspart1trans_srcs.htm

پروژه های عمرانی شهری مثل تعریض معابر و ساخت بزرگراه و پارکینگ جایگاهی تقریباً مقدس در حرفه شهرسازی معاصر داشته است. انتظار مالکین خودرو هم غیر از این نبوده است. اما اندیشمندان توسعه محلی معتقدند که این سازه ها عامل اصلی رشد سرطانی شهرها و تجاوز به اراضی طبیعی اطراف است. رشد افقی شهر چاره ای جز خریداری اتومبیل برای بسیاری از شهروندان، به ویژه آنان که درحومه شهر یا شهرک های اطراف زندگی می کنند، باقی نمی گذارد.

²⁵ mobility

²⁶ accessibility

²⁷ Litman, 2008

شهرداران خودباور و نوآور جهان با رعایت این تمایز و بهره‌گیری از «منطقه بندی چند منظوره»^{۲۸}، توانسته‌اند که از فاصله‌ها و تردد خودروها کاسته و به پاکیزگی هوا کمک کنند. از سوی دیگر، ایشان با حذف بزرگراه‌ها و تقسیم عادلانه‌تر معابر شهری بین عابر پیاده، فضای سبز و کلیه وسایل نقلیه از جمله دوچرخه، تردد بدون خودرو را آسانتر و لذت بخش‌تر و به آبادانی و رونق اقتصادی در محله‌های شهری کمک کرده‌اند.^{۲۹}

تامین مسکن ارزان و ایمن برای جمیع اقشار جامعه، به برکت تحقیقات دانش بومی^{۳۰} و نوآوری‌های مهندسی در ساخت و ساز، بدون استفاده افراطی از سیمان و آهن آلات ساختمانی گرانبه‌قیمت و پرمصرف (از لحاظ انرژی)، میسر شده است. این بناها که از نظر عایق‌بندی به مراتب برتر از ساختمان‌های سیمانی-آهنی-سنگی امروز است، ایمنی کامل خود را در برابر زلزله به اثبات رسانده و به مقررات بین‌المللی ساختمان راه یافته‌اند.^{۳۱} در روستاهای سالم، مردم با بهره‌گیری از مصالح بومی و مشارکت در نیروی کار، اقدام به ساخت مسکن ارزان برای همگان کرده‌اند.^{۳۲}

www.eabbassi.ir

جامعه

وقتی مردم در طراحی و اجرای طرح‌های توسعه ورود پیدا نمی‌کنند، راه برای اجرای طرح‌های تقلیدی از دیگر کشورها و یا پذیرش طرح‌های پیشنهادی سازمان‌های بین‌المللی (مثل سازمان ملل) گشوده می‌شود. تجربه نشان داده که اینگونه طرح‌ها عموماً نسبت به تنوع گسترده در شرایط جغرافیایی، اقلیمی و فرهنگی جوامع بی‌توجه‌اند و لذا در مرحله اجرا، ناپایدار و ناکارآمد و غالباً مقدمه ساز وابستگی بیشتر به تجارت جهانی‌اند.

^{۲۸} برای مطالعه بیشتر در مورد «منطقه بندی چندمنظوره» و ضرورت آن در طراحی شهرهای امروز، نگاه کنید به:

www.eabbassi.ir/articlesandlinkspart2apptech_energy_eff_transport_mixedusezoning.htm

^{۲۹} برای نمونه‌های بیشتری از نوآوری‌های این شهرداران مبتکر، نگاه کنید به:

www.eabbassi.ir/articlesandlinkspart1trans_jaimeleerner.htm

^{۳۰} تحقیقات دانش بومی یکی از ارکان توسعه فرهنگی در «توسعه همه جانبه محلی» است. دانش تجربی ریش سفیدان و گیس سفیدان یک

جامعه گنجینه‌ای برای راهکارهای مؤثر محلی، طراحی فناوری‌های مناسب و محکی برای آزمایش فناوری‌های نو است. برای اطلاع بیشتر

www.eabbassi.ir/deepresearchindiginexperientialknwinfosources.htm

نگاه کنید به:

www.eabbassi.ir/articlesandlinkspart2apptech_const_des_earthqksf.htm

^{۳۱} برای اطلاع بیشتر، نگاه کنید به:

^{۳۲} Eberlein, 2010

در الگوی توسعه همه جانبه محلی، مشارکت و همکاری «مردم با مردم» و «مردم با دولت» به سطح بالاتری ارتقا می یابد و بدینوسیله انگیزه ها، قابلیت ها و مسئولیت های مردم و دولت، هر یک در جایگاه مناسب خود قرار می گیرد. در این الگوی توسعه اجتماعی، به طور کلی، جایگاه دولت از «خدمتگذاری» به «تسهیل کنندگی» و وظیفه مردم از «انتقاد سازنده» به «هم اندیشی و همکاری در ریشه یابی مسایل محلی، طراحی راه حل ها و اجرای آنها» ترفیع می یابد. آحاد مردم در محیطی عاری از کدورت و خشونت با هم گفتگو می کنند و مشارکت فکری برای ریشه یابی و تصمیم گیری جهت حل مسایل مشترک به دست خود مردم ممکن می گردد. و در صورت بروز اختلاف نظر و یا مناقشه بین اعضای جامعه، از پشتیبانی محلی برای حل اختلاف از طریق پادرمیانی و میانجیگری بهره می برند. این ارتقای تعاملات اجتماعی از طریق ترویج مهارت های ارتباطی ممکن می شود.^{۳۳}

فعالان توسعه محلی در عمل دریافته اند که به همان میزان که وجود این مهارت ها به گسترش صلح، همدلی و همکاری در کل جامعه می انجامد، فقدان آنها در جوامع مصرفی است که به حس رقابت (چشم هم چشمی)، فردگرایی و بی تفاوتی در افراد دامن زده است. نمود بیرونی این احساسات منفی در اجتماع و فرهنگ، از یک سو به تمایل بیشتر برای خرید کالاهای تجاری (یعنی همان مصرف گرایی) و از سوی دیگر، به گرایش دستگاه های دولتی به طرح های متمرکز توسعه (موسوم به «طرح های از بالا به پایین») که فاقد جایگاه و مجالی مناسب و کارآمد برای مشارکت مردمی است انجامیده است.

اما در الگوی توسعه همه جانبه محلی، مادامی که مردم با استفاده از مهارت های ارتباطی به مشارکت فکری، همکاری و برنامه ریزی محلی برای چاره جویی مسایل محلی می پردازند،^{۳۴} دستگاه های دولتی نیز در مقام تسهیل کنندگی، از جوامع محلی در مقابل سیاست هایی که از سوی نظام سلطه و نهادهای اقتصادی بین المللی در رقابت با اقتصاد محلی و ملی ترویج می شود محافظت می کنند. نقش تسهیل کنندگی دولت ها در حمایت از توسعه محلی، شامل پژوهش و اطلاع رسانی به مردم در مورد سیاست های زیانبار نظام سلطه، تدوین مقررات و قوانین در حمایت

^{۳۳} جزئیات بیشتر در مورد مهارت های ارتباطی لازم برای توسعه اجتماعی تحت عنوان «گفتگوی روشن و محترمانه» و «تصمیم گیری

گروهی با اجماع» به زبان فارسی در این سایت آمده است: www.eabbassi.ir/humancommclrrspctfulintro.htm

^{۳۴} نمونه ای از این عملکرد در فرآیند توسعه درونزای روستای خورهه (۱۳۸۰-۱۳۷۷) با حمایت جهاد سازندگی اجرا گردید. جهت آموزش،

کارگاهی به نام «تسهیلگری برای توسعه محلی» به اهالی ارائه شد. برای اطلاع بیشتر:

www.eabbassi.ir/localdevelopmenteducationworkshopentrep.htm

از توسعه محلی، و اطلاع رسانی در مورد طرح های موفق محلی به سایر جوامع شهری و روستایی در کشور است.^{۳۵}

علاوه بر سازنده تر کردن تعامل بین مردم و دولت در حل مسایل توسعه، مهارت های نامبرده، محیطی مساعد برای مشارکت مردم با هم، به ویژه در ایجاد اشتغال، با کمترین برون رفت ثروت از اقتصاد محلی، به وجود می آورد: در حال حاضر، نیروی کار از پرهزینه ترین عوامل تولید محسوب می شود و کارآفرین را به سوی مکانیزاسیون بیشتر سوق می دهد. اگر چه مکانیزه کردن کارها در انجام وظایف شاق و خطرناک مطلوب است، به خدمت گرفتن ماشین آلات صرفا برای حذف نیروی کار و کسب سود بیشتر دارای حداقل دو پیامد منفی است: ۱) ضرورت دستیابی به سرمایه اولیه کلان و ۲) گسترش و استمرار بیکاری در جامعه. پیامد اول معمولا به دلسردی و کنار گذاشته شدن طرح های کسب و کار یا وامدار شدن کارآفرین در ابتدای کار منجر می شود. پرداخت بهره وام بانکی نیز از جمله مجاری اصلی خروج نقدینگی و افزایش فقر در جوامع است. پیامد دوم نیز اشتغالزایی را به دغدغه ای بی پایان برای دولت ها بدل می کند که معمولا برای رفع آن سیاست هایی چون تشویق صنایع بزرگ با سرمایه های داخلی و خارجی، حمایت از صادرات و اجرای طرح های بزرگ عمرانی با اعتبارات بانکی (با نتیجه افزایش تورم و تشدید شکاف طبقاتی) دنبال می شود. اجرای این سیاست ها معمولا به آسیب پذیری بیشتر جوامع محلی دامن می زند.

با ترویج مهارت های ارتباطی، محیط اجتماعی برای تعاون و مشارکت بیشتر و نیاز کمتر به ماشین آلات آماده می گردد. در چنین شرایطی، همچنین بر تعداد بنگاه هایی که مالکیت و مدیریت آنها به دست خود کارگران است افزوده می شود. کار تعاونی، اصل، و کار در ازای دستمزد، فرع می گردد به طوری که اعضای جامعه برای انجام کارهایی چون خانه سازی و دیگر فعالیت هایی مستلزم کار فیزیکی است با یکدیگر نیروی کار مبادله می کنند. به علت اهمیت کلیدی توسعه اجتماعی، آموزش مهارت های ارتباطی از وجوه مشترک روستاها و محله های سالم دنیا است.^{۳۶}

^{۳۵} گزارش زیر نمونه ای از نقش تسهیل کنندگی دولت هاست. در الگوی کنونی توسعه، مجریان دولتی ناآگاهانه با وضع قوانین و استانداردهای نامناسب به مصرف بیشتر انرژی دامن می زنند و عملا به بازوی مدافع منافع نظام سلطه در برابر مردم بدل می شوند. این گزارش که به سفارش شهرداری ونکوور در مورد مقررات ملی ساختمان در کانادا تهیه شده راه را برای خانه سازی ایمن، ارزان و مناسب (از لحاظ انرژی) به دست مردم ساده تر می کند:

www.cityofvancouver.us/upload/images/Planning/Sustainability/CTED_Grant/Report_1_only.pdf

^{۳۶} GESE, 2012, 36

فرهنگ

یکی از کلیدی ترین جنبه های توسعه فرهنگی در روستاها و محله های سالم، تمیز دادن بین «استاندارد زندگی» و «کیفیت زندگی» است. مثلا خریداری خودرو شاید استاندارد زندگی یک خانواده را بهبود بخشد، اما تکرار این الگو در جهان منجر به رشد سرطانی شهرها، آلودگی آب و هوای محلی، تغییرات آب و هوایی در سراسر کره زمین، و نیز بروز انواع بیماری ها، اتلاف وقت، و تضعیف روابط انسانی در جوامع شده است که مسلما با هدف بهبود کیفیت زندگی و آسایش بشر در تضاد است. قطعاً نام چنین فرجامی را نمی توان پیشرفت گذاشت.^{۳۷}

در واقع تمیز دادن بین استاندارد و کیفیت زندگی (یا به تعبیری دیگر، بین رفاه و آسایش) در مصرف، کلید فایق آمدن بر ترفندهای بازاریابی توده ای صنایع بزرگ جهان است. اولویت دادن به آسایش، افراد را از فردگرایی، زیاده خواهی، رقابت، چشم هم چشمی عبور می دهد و آنها را به سوی ساده زیستی، جمع گرایی، مشورت و همکاری، و آرامش باطنی سوق می دهد. و این خصلت های پسندیده، به نوبه خود، افراد را از نیاز به صرف وقت بیشتر برای کسب پول و خرید مادیات رها می کند و ضمن کاهش فشار تخریبی بر کره زمین، فرصت بیشتری برای کسب علم و معرفت و خلق آثار هنری^{۳۸} فراهم می سازد.

دریافت تجربی ارتباط نزدیک بین رفتار غیر رقابتی همسایگان در روستاها و محله های سالم شهری از یک سو و آبادانی محیط زیست و محیط اجتماعی این جوامع کوچک از سوی دیگر، برکات معنوی بیشتری را برای توسعه گران محلی قرن بیست و یکم به ارمغان آورده است: در کتاب های آسمانی، نتیجه رفتار اقوام سرکش و متکبر و عذابی که به صورت بلایای طبیعی نازل شده در کلامی محکم آمده است. اندیشمند ساده زیست، از یک طرف بشارت توحیدی این کلام را در زندگی آرام و پاکیزه خود و از طرفی دیگر، تهدید بیشتر خطرات زیست محیطی در جوامع زیاده خواه، رقابتی و مصرفی دنیا را به چشم می بیند و میل بیشتری به فهم دیگر آموزه های دینی پیدا می کند. بیداری

^{۳۷} کتاب «شهرهای بدون اتومبیل» حاوی اطلاعات مفید و تصاویر زیبایی از جوامعی است که در آنها مردم کیفیت زندگی را بر استاندارد زندگی در حمل و نقل ارجح دانسته اند: www.carfree.com

^{۳۸} روستای سالم «دامان هور» در کشور ایتالیا توجهی ویژه به هنر و دین دارد. برای اطلاع بیشتر نگاه کنید به: www.eabbassi.ir/articlesandlinkspart2_artsprtlty.htm

اندیشمندان توسعه محلی نسبت به دین و همزمان شیفتگی آنها با علم، موجب شده که ایشان جهانی‌بینی خود را متأثر از «آمیختگی علم و معنویت» معرفی کنند.^{۳۹}

تعالی فرهنگی جوامع سالم قرن بیست و یکم جلوه قابل توجه دیگری نیز داشته است. شهروندان این جوامع کوچک معتقدند که رشد فرهنگی بدون موضع‌گیری انسان در برابر ظلم و رنج دیگران بی معنی است. لذا ایشان معتقدند که همزمان می‌باید برای استقرار عدالت اجتماعی و اقتصادی در جامعه خود و جامعه جهانی بکوشند و در صورت رویت ستم و آسیب در دیگر جاهای دنیا، در برابر آن بی تفاوت نمانند.^{۴۰}

نتیجه‌گیری

مسئله قصد نگارنده این سطور این نیست که تصویری بی‌عیب و نقص و همسان از نتیجه رویکرد توسعه همه‌جانبه محلی در تمامی روستاها و محله‌های سالم جهان ترسیم کند. مسلماً ساکنان این جوامع محلی در همه زمینه‌ها با هم توافق ندارند.^{۴۱} و قطعاً هستند ساکنانی در این جوامع که فقط به آسایش خود می‌اندیشند و با اهداف متعالی بشری کاری ندارد. اما در مجموع، نشان دادن در هم تنیدگی توسعه در چهار جنبه مختلف آن از دستاوردهای ارزشمند این جنبش مردمی است که نگاهی جدید به پیشرفت را میسر ساخته است. تلاش‌های این اندیشمندان ثابت کرده که قطع وابستگی‌ها برای تامین نیازهای اساسی مردم، ایجاد مصونیت در برابر تلاطمات اقتصاد جهانی و کمک به احیای مجدد محیط زیست و منابع طبیعی، امری کاملاً شدنی است. اولین گام در این راستا، تدوین شاخصی جایگزین (به جای تولید ناخالص داخلی) برای پایش پیشرفت در جامعه است. شاخصی

³⁹ GEESE, 2012, 11-28

^{۴۰} روستای سالم «فارم» واقع در ایالت تنسی آمریکا نصب بیلپورد اعتراضی در جاده‌ها و کمک به دفاع در دادگاه از سربازانی که در پاسخ به ندای وجدان از رفتن به جنگ عراق امتناع کرده بودند را در پرونده ظلم ستیزی خود دارد. همچنین، یکی از سازمان‌های مرتبط با این روستای سالم به نام «پلنتی اینترناسیونال» با اعزام مروج به کشورهای فقیر آمریکای لاتین به روستاییان جوان روش‌های غیر شیمیایی کشاورزی می‌آموزد. برای اطلاع بیشتر: www.eabbassi.ir/articlesandlinkspart2compassion.htm

روستای سالم «فیندهورن» در کشور اسکاتلند نیز مصداق دیگری از توسعه فرهنگی جوامع سالم است. از مهم‌ترین اقدامات فرهنگی این روستای ثروتمند، تدوین دوره آموزشی‌ای با عنوان «آموزش طراحی روستاهای سالم» است که با همکاری و حمایت «برنامه سازمان ملل متحد برای آموزش پایداری در توسعه» هم‌اکنون در ۳۴ روستای سالم دنیا و در دانشگاه کاتالونی در بارسلون برای علاقمندان برنامه‌ریزی مشارکتی در توسعه عرضه می‌شود. برای اطلاع بیشتر در مورد این روستا: www.eabbassi.ir/articlesandlinkspart2personalgrowthsimpleliving.htm

^{۴۱} Communities: Life in Cooperative Culture نام نشریه‌ای پرخواننده در روستاهای سالم آمریکاست. در هر شماره، فضایی ثابت در هر شماره، فضایی ثابت به ذکر موارد اختلاف نظر بین ساکنین و پیشنهادهای برای رفع آنها اختصاص می‌یابد.

که در آن معیارهای کیفی چون پاکیزگی محیط، علم آموزی، معرفت اندوزی، سلامت جامعه، نشاط اجتماعی، مشارکت مردم در امور، در کنار معیارهای کمی مالی، مورد محاسبه و مقایسه سالیانه قرار می گیرد. دستاورد دیگر این جنبش مردمی، تشخیص رسالت کنونی بشر برای برقراری مردم سالاری جهانی است. و اینکه برداشتن این گام در پیشرفت تاریخی بشر به سوی استقرار عدالت جهانی، مستلزم فاصله گرفتن از نهادهای اقتصادی نظام سلطه، یعنی شرکت های چندملیتی، بانک جهانی، صندوق بین المللی پول و سازمان تجارت جهانی، و در عین حال حمایت از محلی سازی اقتصاد و توسعه جوامع محلی است.

کتابشناسی

- رابرت گیلمن. ۱۹۹۱. ساختن «جوامع سالم»: چالش عصر ما. ترجمه اسفندیار عباسی. سایت اطلاع رسانی «در خدمت اصلاح الگوی مصرف». (دسترسی ۲۹ اردیبهشت ۱۳۹۵)
- www.eabbassi.ir/pdf/article_social_ecovillbuildGilman
- Abdallah, Saamah, et al. (2009). The happy planet index. London: New Economics Foundation.
- Cobb, Clifford, et al. (1999). The Genuine progress indicator. San Francisco: Redefining Progress.
- Eberlein, Sven. (2010). Resilient ideas: hand-made homes. *Yes magazine*. September 11 (accessed 14 April 2013) <http://www.yesmagazine.org/issues/a-resilient-community/a-hand-built-home>
- GEESE. (2012). Ecovillage design education. Scotland: Gaia Education, 36.
- GEESE. (2012). Ecovillage design education. Scotland: Gaia Education, 11-28.
- Gilman, Robert. (1991). The ecovillage challenge. *In Context* (21): 10. (accessed 17 May 2016) www.context.org/iclib/ic29/gilman1
- Korten, David. (2001). When corporations rule the world. Bloomfield: Kumarian Press.
- Korten, David. (2006). The great turning: from empire to earth community. San Francisco: Kumarian Press.
- Litman, Todd. (2008). Measuring transportation: traffic, mobility, and accessibility. Victoria Transport Policy Institute. November 4 (accessed 14 October 2009) www.vtpi.org/measure.pdf
- Norberg-Hodge, Helena. (2010). The economics of happiness. *Countercurrents*. February 26.
- Spratt, Stephen. (2010). The great transition. London: New Economics Foundation.

* اسفندیار عباسی، پژوهشگر و طراح سامانه های توسعه در شهر و روستا، مؤسس سایت اطلاع رسانی «در خدمت اصلاح الگوی مصرف» است. مخاطبین این پایگاه را مصرف کنندگان، تولیدکنندگان، اصحاب حوزه و دانشگاه، رسانه ها، برنامه ریزان و سیاستگذاران کشور تشکیل می دهند. آگاهی رسانی به مخاطبین در مورد جعلیات علمی و آلودگی اطلاعاتی در جمیع حوزه های علمی و فناوری و نیز عرضه اطلاعات معتبر علمی، معرفی فناوری های مناسب و ارائه خدمات مشاوره، به منظور تسهیل حرکت به سوی اصلاح الگوی مصرف در ایران، از وظایف اصلی این پایگاه قرار گرفته است.

سایت اطلاع رسانی «در خدمت اصلاح الگوی مصرف» www.eabbassi.ir/newpages.htm